

Csurgó Bernadett – Megyesi Boldizsár

Határon: magyar – román határtelepülések társadalmi-gazdasági stratégiái a határon átívelő kapcsolatok alakítására

Írásunkban három esettanulmányt mutatunk be, amelyek a román-magyar határ magyar oldalán található településeken, Makón, Gyulán és Létavértesen készültek. Ezekben a román állampolgárságú munkavállalók helyzetét vizsgálva elemezzük, hogy a települések életében, középtávú terveiben miként jelenik meg a határmentiség. Több kutatás is bizonyította (Németh és tsai 2009, Pulay 2005), hogy a romániai munkavállalók számára nem ez a régió a célterület, sőt a határ menti térségben a munkaerő áramlása két irányú; ezt esettanulmányaink is alátámasztják. A határmenti városok települési kapcsolatait az alábbi típusokba soroltuk be: (1) informális kapcsolatok; (2) testvérvárosi kapcsolatok; (3) spontán gazdasági kapcsolatok és (4) határon átívelő, kiépült gazdasági klaszterek. Mint látni fogjuk míg az első három mindegyik kutatási területen jellemző, a negyedik kialakulása még várat magára. Ahogy a munkavállalók és a gazdasági élet más szereplői, úgy a két állam számára sem váltak híd szerepet betöltő régióvá a vizsgált települések.

Csurgó Bernadett – Megyesi Boldizsár¹ – Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutató Intézet, Budapest

A határ menti kapcsolatoknak és együttműködésnek többféle szintje, típusa különböztethető meg, amelyek az együttműködés módjában, intenzitásában, céljában és kiterjedtségében egyaránt különböznek. Írásunkban három esettanulmányt mutatunk be, amelyek a román-magyar határ magyar oldalán található településeken készültek: Makón, Gyulán és Létavértesen. Az esettanulmányokban – egy nagyobb kutatás részeként („A román állampolgárságú munkavállalók magyarországi jelenlétének vizsgálata” c. kutatás²) –, a román állampolgárok magyarországi munkavállalását elemeztük. Az esettanulmányok fókuszában a határmentiség kérdése állt: nem csupán azt vizsgáltuk, hogy a román állampolgárságú munkavállalók miként vannak jelen a határ menti településeken, hanem azt is, hogyan jelennek meg a román állampolgárok a településeken, milyen szerepet töltenek be a település életében, valamint, hogy a települések vezetői, vállalkozói, helyi civil szervezetek hogyan tekintenek rájuk, miként érzékelik jelenlétüket; tágabban fogalmazva, miként jelenik meg a vizsgált városok életében, terveiben a határmentiség. Az esettanulmányokban arra is törekedtünk, hogy bemutassuk, milyenek lehetnek a határon átívelő település közti kapcsolatok, személyes kapcsolatok, vagy gazdasági kapcsolatok, milyen különböző mintázat jellemző ezekre a társadalmi kapcsolatokra, a település és gazdaságfejlesztési tervekben szerepet kap-e, hogy néhány kilométer távolságban egy másik állam határa található.

1 csbetti@socio.mta.hu; megyesi@socio.mta.hu

2 „A román állampolgárságú munkavállalók magyarországi jelenlétének vizsgálata” c. kutatást az Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézete végezte 2008 májusa és 2009 májusa között, a Kecskeméti Genius Loci Közhasznú Alapítvány részvételével, az OFA támogatásával. A teljes kutatási zárójelentés elérhető itt: http://econ.core.hu/kutatas/labour_proj.html. Kutatásvezető: Németh Nándor, PhD.

A romániai állampolgárok magyarországi munkavállalását vizsgáló kutatás eredményeit összefoglaló tanulmány alapján egyértelmű, hogy a munkavállalási célú magyarországi tartózkodás esetén nem a határ menti régió a kiemelt célterület (Németh és tsai, 2009: 621), ahogy ezt más, a kérdést vizsgáló kutatások is (Pulay, 2005, Fox, 2005) alátámasztják. *„A romániai munkavállalók bő 1/3-a Budapesten dolgozik, míg a teljes közép-magyarországi régió részesedése mintegy 70%, vagyis foglalkoztatásuk földrajzilag igen erősen koncentrált. Ezenkívül Közép-Dunántúl adja munkahelyeik 9, Dél-Alföld pedig 8%-át.”* – olvasható Németh és társai a kutatás statisztikai elemzésének eredményeit közlő írásában (2009). Szintén a fenti tanulmány adatai alapján kijelenthető, hogy Magyarországon szinte kizárólag magyar nemzetiségű munkavállalók jelennek meg; a férfiak aránya 65% körüli, ugyanakkora a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya; jellemzően képzettséget nem igénylő foglalkozást folytatnak az építőiparban és a mezőgazdaságban (Németh és tsai, 2009: 621-622). A szerzők eredményei szerint *„a magyar–román határhoz való közelség kis szerepet játszik a munkavállalói és munkaadói döntésekben, igen alacsony a határon átvélő napi vagy akár heti ingázási intenzitás. Számottevő romániai munkavállalói réteg nem jelent meg a magyar–román határ mentén.”* (Németh és tsai, 2009: 623). Amint ezt az esettanulmányok is igazolni fogják, a jelenlegi társadalmi gazdasági folyamatok az ellentétes irányú, Magyarországról Romániába való munkaerő-áramlást erősítik.

Ez az alapvető oka annak, hogy a kutatás során készített esettanulmányok fókuszja nem kizárólag a román állampolgárságú munkavállalókra, hanem egy tágabb jelenségkör vizsgálatára irányult: arra, hogy a települések terveiben, elképzeléseiben a határmentiség hogyan jelenik meg, az miként épül be a fejlesztési stratégiájukba?

Vizsgálatunk a román-magyar határrégióban készült. Hasonlóan Kelet-Közép-Európa más régióhoz a terület határ jellege, de magának a határnak a jellege is sokszor változott az elmúlt évszázadban. A határ változékony szerepét jól megvilágítja Simmel „Híd és ajtó” című esszéjében (Simmel, 2007). Itt e két építészeti tárgy: az összekapcsolás és az elzárás metaforája. A híd összeköt, az ajtó szelektíven elzárja a falon belüli és kívüli részeket. Böröcz József (2002) amellet érvel tanulmányában, hogy *„a határ azon pontok összessége, ahol a társadalom beveti és/vagy pihenteti az állami szuverenitás szétszakítási technológiáit.”* (Böröcz, 2002: 134). A munkavállalás engedélyezése, a köré épített bürokratikus rendszer egy eleme a szétszakítási technológiának. Feischmidt Margit kolozsvári magyarok és románok határátlépés történeteit feldolgozva mutatja be, hogy miként működik a határ, mint a megbélyegzés, a stigmatizáció eszköze (Feischmidt, 2002). Tanulmánya példázza, hogy az állami bürokrácia mellett a mindennapi emberek hogyan élnek a határkijelölés módszereivel. Az esettanulmányok lehetőséget nyújtanak arra, hogy bemutassuk a vizsgált határrégió jellegének változását, amely a határok jellegének változásával, a munkavállalók fogadtatásának módjában és a munkavállalás lehetőségének átalakulásában ragadható meg. A simmeli metaforával élve: hidakká váltak-e, válnak-e a határ menti települések a két ország lakói, gazdasági szereplői között, összekötik-e őket, vagy továbbra is az ajtó metaforával írhatóak le, azaz szabályozzák az emberek, a tőke áramlását.

TELEPÜLÉSI KAPCSOLATOK

A határ menti városokban készített esettanulmányok alapján a települési kapcsolatok az alábbi típusokba sorolhatók be: (1) informális kapcsolatok; (2) testvérvárosi kapcsolatok; (3) spon-tán gazdasági kapcsolatok, és (4) határon átvélő, kiépült gazdasági klaszterek.

Az *informális kapcsolatok* a város szereplőinek baráti, rokonsági kapcsolatait jelentik. A kapcsolattartás informális csatornákon zajlik. A kapcsolat intenzitását a szereplők igényei határozzák meg. Célja a baráti találkozástól a kalákában való kölcsönös segítségnyújtásig terjedhet. Nem feltétlen érinti a város egészét, inkább csak az egyes szereplőket. A *testvérvárosi kapcsolatokban* a fő szerepet a települési önkormányzatok játsszák. Ezek az intézményesült kapcsolatok főként kulturális együttműködésekre terjednek ki. Az egész várost érintik az ilyen jellegű kapcsolatok, amelyek az idők során kifejezetten intenzívvé válhatnak. Bár kezdetben gyakran csak az önkormányzathoz, illetve annak intézményeihez, kulturális szereplőkhöz kötődik, később kiterjednek a lakosság szélesebb rétegeire is. A gyülekezetek közötti kapcsolatokat szintén idesorolhatjuk. A *spontán gazdasági kapcsolatok* alakulását egy-egy vállalkozás határon átnyúló üzleti kapcsolatai alakítják. Alapvető célja az új piacok meghódítása, intenzitását pedig a gazdasági feltételek alakulása és a személyes elköteleződés –, kiterjedését az adott vállalkozás kapacitása, kockázatvállalási képessége befolyásolja. A *határokon átívelő, klaszterba szerveződő gazdasági* kapcsolatok az önkormányzatok és a gazdasági szervezetek közötti együttműködés, közös fejlesztési projektek eredménye. Magas szinten intézményesült gazdasági kapcsolatokat feltételez. Általában nem csak egy-egy városra, hanem kisebb régiókra terjed ki. Bár úgy tűnhet, a tipológiánk valamilyen rangsort is jelent, erre azonban nem törekedtünk, mivel a négy típus alapvetően minőségi különbségeket tükröz, és semmiképpen sem tekinthető egymást kizárónak. Ezek a határ menti kapcsolatok összekötő jellegűek, azaz a simmeli metaforával fogalmazva hidak a határon.

A három esettanulmányban azt mutatjuk be, hogy a határ-menti települések milyen szerepet nyertek a rendszerváltozás után a határok átjárhatóvá válásával: ez a terület nem lett kivándorlási célpont, de nem lett a szomszédos ország munkavállalóinak kiemelt cél-regiója sem, mindegyik település egyedien igazodott a határok átjárhatóvá válásához: a munkavállalás mellett az idegenforgalom és a lakóhely, alvóvárosi funkció is megjelenik a határ menti települések stratégiájában.

Az esettanulmányok a vonatkozó helyi, kistérségi, megyei dokumentumok felkutatásával és elemzésével, valamint félig strukturált interjúk alapján készültek 2008 őszén³. Emellett a fellelhető ÁFSZ és KSH adatokat is feldolgoztuk.

MAKÓ, KÖLCSÖNÖS GAZDASÁGI ELŐNYÖK⁴

Makó városa nem rendelkezik egyértelmű stratégiával arra vonatkozóan, hogy határ menti jellegét miként lenne képes kihasználni. A vállalkozók bár csekély mértékben, de építenek a szomszédos országból érkező munkaerőre, valamint a román fogyasztók keltette keresletre, különösen az idegenforgalom területén. Ezzel szemben az önkormányzat csak ez utóbbi kapcsán kíván a határ menti jellegre építeni.

Makó Csongrád megyében a román és szerb határ közelében helyezkedik el. Áthalad rajta a 43-as számú főút, amely jelentős tranzitforgalmat bonyolít le. A kistérség két határátké-

3 Minden esettanulmánynál jelezzük a felhasznált dokumentumok körét és a készített interjúk pontos számát.

4 Makón áttekintettük a helyi sajtóban megjelenő híreket, információkat a határmentiségről, valamint a helyi intézményeket és projekteket bemutató információs anyagokat és fejlesztési terveket. Emellett terepbejárást végeztünk, valamint készítettünk nyolc félig strukturált interjút, és két csoportos interjút is – ezeket az információkat szintén felhasználtuk az esettanulmány készítése során. Emellett a fellelhető ÁFSZ és KSH adatokat is feldolgoztuk.

lőhelye Nagylaknál és Kiszombornál található. Vasútvonala Szegeddel, Hódmezővásárhellyel és Mezőhegyessel köti össze.

2003 óta a makói kistérség központja. A kistérségben mind méretét, mind szerepét tekintve nincs másik központi jellegű település, Makó a kistérség egyetlen centruma. Makó központi szerepkörének történeti hagyományai vannak. Makó 700 éves városi múltra tekint vissza, Csánád vármegye székhelye, közigazgatási és piaci központ volt, amelynek emlékét mai is őrzik a település épületei, a központból legyezőszerűen szétfutó utak. Az 1950-es megyerendezéskor elveszítette megyeszékhely státuszát, a szocializmus évtizedei alatt Jugoszlávia közelsége miatt pedig semmilyen fejlesztést nem hajtottak végre a településen. A helyi adottságokra (pl. gyógyvíz) a szocialista politika nem épített. A szocializmus idején is főként a mezőgazdasága volt jelentős, jól működő termelészövetkezetek voltak a városban. Az iparfejlesztés kisebb jelentőségű volt, főként kisebb üzemeket, leányvállalatokat telepítettek Makóra, melyeket a rendszerváltást követően az első körben építettek le. A mezőgazdasági privatizációt követően a termelészövetkezetek megszűntek, átalakultak, főleg kis és közepes gazdaságok jöttek létre. A második gazdaság rendszerének megszűnése komoly krízist jelentett a város társadalmában.

Népességszámát tekintve Makó a Dél-Alföldi régió 13. városa, regionálisan és Csongrád megyében egyaránt középvárosnak tekinthető. Népességszáma a 70-es évek vége óta folyamatos csökkenést mutat. 1977-ben még 30049 fő élt a városban, míg 2007-re ez a szám 24986-ra csökkent. A rendkívüli mértékű népességfogyásban a népszaporulat elmaradása és az elvándorlások nagy száma egyaránt szerepet játszik.

A népesség etnikai-nemzetiségi összetételéről a 2001-es népszámlálási adatok alapján tájékozódhatunk. A kérdezettek 95,5%-a magyarnak vallotta magát, ami homogén etnikai-nemzetiségi összetételre utal. A fennmaradó 4,5%-ból mindössze 1,8% vallotta magát valamilyen kisebbséghez tartozónak. A lakónépességhez viszonyítva legnagyobb részarányban a magukat romának vallókat találjuk (0,8), valamint térségi szinten jelentősnek tekinthető még a román nemzetiségi identitással rendelkezők aránya (0,3%).

Makót középvárosi helyzeténél fogva nagyfokú funkciógazdagság jellemzi. A lakosság alap- és középfokú ellátását biztosító intézményrendszer teljes körűnek tekinthető. Makó kulturális élete döntően a város jelképének is tekinthető Hagymaházhoz köthető. Emellett van a városban könyvtár, infokommunikációs központ, valamint egy képzőművészeti galéria is. Az 1981-ben alapított József Attila Múzeum kistérségi szinten is jelentős helytörténeti gyűjteménnyel rendelkezik.

A kereskedelmi szolgáltatók tekintetében – bár számos szakbolt van a városban –, a lakosság nagy számban veszi igénybe a szegedi szolgáltatásokat. Ugyanakkor megjelentek a településen a nagyobb üzletláncok is, valamint négy bank is telepített bankfiókot Makóra. Makó tehát az alföldi középvárosokra jellemző funkciókkal rendelkező település, a nyugodt kisváros vonásait hordozza.

2001-re már döntő változások történtek a gazdasági aktivitás tekintetében. A foglalkoztatottak hányada 42,8%-ról 32,9%-ra csökkent, a munkanélküliek aránya a térségben 5,2% lett, míg az inaktívak aránya 28,6%-ról 35,8%-ra nőtt. Makón a regisztrált munkanélküliek aránya a munkavállaló korú népességen belül 2008 szeptemberében 6,25% volt, ami a megyei átlagnál (5,75%) rosszabb. Ugyanakkor az adatok idősoros vizsgálata azt mutatja, hogy a 2004-2005-ös mélypontot követően jelentős javulás történt a munkanélküliek arányát tekintve. Az országos és megyei viszonylatban is magasnak tekinthető makói munkanélküliségi arányt az okozza, hogy

„a településen kevés a munkahely és a szabad munkaerő összetétele nem illeszkedik a helyi munkahelyek igényeihez” – mondta az egyik megkérdezett.

A foglalkoztatottak helyzetét nagymértékben meghatározza a térség és a város gazdasági helyzete, vállalkozói környezete. Makón döntően kis- és középvállalkozások vannak. A vállalkozások döntő többsége (77%) a szolgáltató szektorban működik, míg az ipari vállalkozások aránya igen alacsony (13%), a város mezőgazdasági hagyományait, a térség sajátosságait tükrözi, hogy a vállalkozások 10%-a mezőgazdasági vállalkozás, szemben az országos arányokkal (a működő vállalkozásokon belül a mezőgazdasági vállalkozások aránya 2006-ban 3% volt).

Az elmúlt évek változásai kedvezőtlenül érintették a város mezőgazdaságát: „A kézimunkaerő igényes mezőgazdasági ágazatok alapvetően tönkrementek: a hagyma-, petrezselyem- fokhagymatermesztés jelentős mértékben csökkent, mert sem technológiában, sem árban nem tudott versenyezni az országba áramló nagy mennyiségű importáruval. Ez tragikusan érintette az alacsonyabb képzettségű szabad munkaerőt, hisz a mezőgazdaság korábban jelentős szezonális munkaerőigénye drasztikusan csökkent.” – jellemezte a helyzetet az egyik mezőgazdasági vállalkozó.

Két nagyvállalkozás működik a városban⁵. A legnagyobb foglalkoztató egy autóiipari alkatrészeket gyártó német vállalat, valamint egy szintén német tulajdonú, fa- és fémbútorokat gyártó cég. Emellett jelentős még a Kossuth Mezőgazdasági Szövetkezet, a Sole-Mizo Zrt. makói üzeme. A fentiek mellett számtalan kisebb mezőgazdasági, ipari és szolgáltató vállalkozás van a térségben, amelyek többsége maximum egy-két alkalmazottal dolgozik, illetve sok közöttük az önfoglalkoztató.

Az önkormányzat Ipari Park fejlesztésével próbálja serkenteni a város gazdasági életét. *Eddig azonban átütő eredményt még nem értünk el. Főként helyi cégek települtek be.* – mondta a város egyik vezető politikusa. Az Ipari Parkban jelenleg tizenkét vállalkozás működik. Bár vannak hiányszakmák (pl. hegesztő), a városban és térségében a szabad munkaerő-kapacitás magas és fedezi a városban működő cégek igényeit.

MAKÓ ÉS A HATÁRMENTISÉG

Románia 2007-es uniós csatlakozása jelentős változásokat hozott a város életében. Ezek a változások, a határ menti kapcsolatok intenzívebbé válása, a bevásárló-turizmus és a gyógyfürdőhöz kapcsolódó turistaforgalom megélénkülésében jelentkeztek elsőként. Mára a makói ingatlanpiac is érzi a román határ közelségét. Romániában nagyon felmentek az ingatlanárak. Makón és környékén ezzel szemben országos viszonylatban is nagyon alacsonyak az ingatlanárak, így megindult a felvásárlás a határ túloldaláról, kezdetben főleg a határ mentén, de már Makót is elérte, amiben fontos és jelentős vonzóerőt jelent a turisztikai fejlesztés is.

A város szereplői pozitívan értékelik a változásokat, fontos fejlődési potenciált látnak a romániai kapcsolatok élénkülésében. „Ami eddig hátrány volt: a román határ közelsége, most úgy tűnik, nagy előnyére válhat a városnak.” – fogalmazott az egyik helyi intézmény munkatársa.

Makó számára a Romániával való együttműködés egyik alapját a Duna-Körös-Maros-Tisza (DKMT) Regionális Együttműködés jelenti.

⁵ A foglalkoztatottak számát tekintve a makói cégekről 2004-ből származó adataink vannak.

A határ menti kapcsolatok tekintetében meghatározó jelentőségű a határ túloldalán lévő régió és települések sajátosságai, fejlettsége. Makó a romániai Temes megyével határos, amely jelenleg Románia második legfejlettebb megyéje. Központja Temesvár, Makótól 80 km-re helyezkedik el, míg a legközelebbi város: Nagyszentmiklós, Makótól kevesebb mint 20 km-re található.

Makón megtaláljuk a szervezett fejlesztési kapcsolatok első csiráit. Ennek legfőbb eredménye a Nagyszentmiklóssal 1999. június 4-én kötött kistérségi határ menti együttműködés. A Makóval és térségével való szoros együttműködés hatására, felismerve a fejlesztési társulásokban rejlő lehetőségeket a Makó és Térsége Területfejlesztési Önkormányzati Társulás modelljét követve létrehozták a Temes Megyei határ menti Települések Területfejlesztési Társulását tizenhárom taggal, Nagyszentmiklói központtal. Az együttműködések fő szervezete a határ menti Partnerségi Bizottság. Ez a bizottság koordinálja a mikro-eurorégió közös érdekű fejlesztéseit. Több nyertes PHARE CBC projektet hajtottak végre, amely közül kiemelkedik a Korona Üzleti és Szolgáltató Központ, s az Ipari Parkban megépült inkubátorház Makón és ennek tükörprojektje Temesváron és Nagyszentmiklóson. INTERREG projektben közös kerékpárút kiépítésére is pályáztak. A kapcsolat egyelőre döntően az önkormányzatokra és az önkormányzati fejlesztésekre korlátozódik, amely azonban jó alapot teremthet a szervezett gazdasági együttműködések kiépüléséhez is.

A határ közelségéből adódóan a meglévő informális kapcsolatokra építve jöttek létre a város testvérvárosi kapcsolatai, és ezek az informális kapcsolatok teremtenek alapot a spontán gazdasági kapcsolatoknak is. Makó több romániai településsel is kapcsolatban áll. Az önkormányzat testvérvárosi kapcsolatban áll Csíkszeredával, Bodófalvával, Igazfalvával és Lugossal. Nagyszentmiklóssal pedig határ menti együttműködési kapcsolatban áll. A testvérvárosi együttműködés tapasztalatai és az informális csatornák jelentik az alapját a kialakuló szervezett fejlesztési kapcsolatoknak. Ugyanakkor az önkormányzat formális kapcsolatai döntően nem befolyásolják a spontán gazdasági együttműködések.

Makó a határ menti pozícióját nagymértékben próbálja hasznosítani, amit a kapcsolatok kiépülésének, az együttműködéseknek magas foka is jelez.

Makóra ingázó romániai munkaerő nagy tömegben soha nem jelent meg. Döntően áttelepülések voltak, illetve jellemző még a határon túli középiskolások nagyobb számú jelenléte Makón. A munkaerő-áramlást a határ menti településeken, így Makón is alapvetően befolyásolja a határ két oldalán elhelyezkedő területek munkaerő-piaci helyzete. Makón és térségében – amint azt korábban részletesen bemutatunk, a munkanélküliség magas és döntően nincsenek nagy munkaerő-igényű ipari cégek. A helyi cégek munkaerő szükségletét a helyben lévő szabad munkaerő alapvetően fedezi. Ezzel szemben a határ túloldalán a munkanélküliség nagyon alacsony, alapvetően munkaerőhiány van. Aminek egyik legfőbb oka az alacsony bérszínvonal miatt a munkaerő nagyarányú Nyugat-Európába vándorlása. A folyamatok jelenleg nem a Romániából Magyarországra való munkaerő áramlás, hanem inkább az ellentétes irányú mozgás felé hatnak. A romániai munkaerőhiány miatt meg is kezdődtek az első kísérletek a határ menti térségben a szabad munkaerő Romániába csábítására. Az eltérő gazdasági helyzet és főként bérszínvonal egyelőre gátat szab a munkaerő határon átnyúló áramlásának.

Korábban nagyobb számban voltak jelen romániai munkavállalók a mezőgazdasági idénymunkák idején is Makón. Mára – a kézimunka-igényes ágazatok hanyatlásával és a romániai szabad munkaerő csökkenésével – számuk nagymértékben lecsökkent. A mezőgazdasági vállal-

kozók Makón a tsz-ek felszabadult munkaerejéből válogatták alkalmazottaikat, nem kellett a határon túlról munkaerőt átcsábítaniuk.

Néhány makói ipari cég a hiányszakmákba próbált a határon túlról is munkaerőt toborozni. Bár a romániai béreknél valamivel magasabb béreket ajánlottak, felhívásukra nem jelentkezett érdeklődő. Részben, mert a makói hiányszakmák Romániában is hiányszakmának számítanak, részben pedig azért, mert a magyar bérek nem versenyképesek a nyugat-európai bérekkel. A magyar cégek alapvetően nem versenyképesek a román munkaerőpiacon. Egyrészt helyben is munkaerőhiány van, másrészt a külföldre járó munkaerő számára a magyar bérek nem elég csábítóak.

A Makón megfigyelhető egyre élénkebb határ menti kapcsolatok tehát alapvetően nincsenek hatással a munkaerő áramlására. A makói cégek közül azonban többen nyitottak a romániai piac felé: ezek között találhatunk építőipari vállalkozásokat, kereskedelmi cégeket, egyéb ipari cégeket, de a jelenség még nem öltött tömeges méreteket. Néhány mezőgazdasági vállalkozó romániai területeken is művel földet, de a cégek munkaerő felvételére a romániai kapcsolatok nincsenek hatással. A közeljövőben nem várható nagyobb arányú romániai munkaerő megjelenése Makón.

GYULA, IDEGENFOGALOM ÉS SZOLGÁLTATÁSOK⁶

Az első világháborút követő béke eredményeként Békés megye kevés területet veszített. Gyula a második világháború végéig Békés vármegye székhelye volt, ezt követően azonban a megye székhely Békéscsabára került, a város a járási székhely funkcióját őrizte meg az ötvenes évekig.

A településen 1980-ban a lakónépesség 34533 fő volt; a természetes szaporodás mértéke korábban is negatív volt, ezt azonban a vándorlási egyenleg többlete fedezte 1990-ig, azóta viszont folyamatosan csökken a város lakónépessége (2008-ban 32372 fő). Az elöregedés jelentős probléma, a fiatalok népességen belüli aránya alacsony. Ennek ellenére a városban a demográfiai viszonyok alakulása nem kiemelt kérdés, annak változásai az interjúk során nem jelentek meg. Az elvándorlás, különösen a fiatalok elvándorlása merült fel, de ez a kérdéskör sem élvez kiemelt figyelmet. A korábbi közigazgatási funkciók elvesztése, visszaszerzése és ehhez kapcsolódóan a különböző feladatok ellátása, valamint a város gazdasági súlyának megőrzése jelent meg központi témaként a kutatás során. Vizsgálatunk szempontjából fontos, hogy a városban néhány száz fős román kisebbség él (a lakosság 2%).

A rendszerváltozást követően a korábbi *ipari tevékenység* leépült, ezzel párhuzamosan növekedett ugyan az idegenforgalom jelentősége, de ez az ágazat képtelen foglalkoztatni az ipar leépülése során felszabadult munkaerőt, így a város foglalkoztatási szerkezete is jelentősen megváltozott. A foglalkoztatottak 40%-a a közigazgatásban, az oktatásban, az egészségügyi és szociális ágazatokban dolgozik. A szolgáltatási szektor többi ágában a munkavállalók mintegy 10%-a dolgozik, számos munkavállaló (31 %) az iparban (elsősorban az építőiparban és a húsiparban) dolgozik. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 10% körül mozog. Gyulán kevés új ipar-

6 Gyulán a helyi fejlesztési tervet, a helyi költségvetést és a város rendezési tervét elemeztük részletesen a kistérség Fejlesztési Terve, a Foglalkoztatási Paktum dokumentumai és a helyi sajtó mellett (Gyulai Hírek). Emellett terepbejárást végeztünk, valamint készítettünk kilenc félig strukturált interjút, és két csoportos interjút is.

ág telepedett meg az elmúlt évek során, a városvezetés tervei alapján az idegenforgalom fejlesztése a legfontosabb kitörési pont (a fürdő komplexum fejlesztése: Világfürdő⁷).

A Gyulai kistérségben a munkanélküliek aránya csupán 7,5% (2008 szeptemberében, a 15-74 év közöttieket tekintve az aktivitási ráta 47,1%, ami 15744 foglalkoztatottat jelent), amely számok a megyei átlagnál alacsonyabbak. Az álláskereső száma ugyanekkor 1762 fő volt. Közöttük jellemző az asztalos, a kereskedő, a felszolgáló, a kőműves, a burkoló és az adminisztrátor végzettséggel rendelkező álláskereső.

Gyula munkaerőpiacára erős szezonális jellemző, mivel jelentős az idegenforgalom, a vendéglátó- és az építőipar, valamint a mezőgazdaság. Ebben, amint azt a munkaügyi központ munkatársa véli, a „kereslet-kínálat egyensúlyának hiányán túlmenően, a munkaerő mobilitásának hiánya is megjelenik” – azaz a szabad munkaerő nem költözik el, amennyiben más környéken kínálnak neki munkalehetőséget.

Békés megyében 2008. január 1. és október 31. között összesen 79 román állampolgársággal rendelkező munkavállaló rendelkezett munkavállalási engedéllyel. Ezek többsége segédmunkás munkakört töltött be. Ebből 21 fő rendelkezett szezonális munkavállalási engedéllyel (mezőgazdasági segédmunkás munkakörre, legfeljebb 150 napra), és 13 fő zöldkártyával (ezt olyan EU-s állampolgár (illetve annak foglalkoztatója) kérheti, aki minimum 12 hónapos, jogszerű foglalkoztatásban áll). Ez alapján megerősíthető az, ami az interjúk során is elhangzott, hogy komoly alkalmi vagy vendégmunkás réteg nincs Gyula városában, illetve a kistérségben.

Ezek az adatok ugyanakkor ellentmondanak a munkaügyi kirendeltség egy korábbi kutatásának. Bár a városban lenne igény a szezonális munkára, az idegenforgalomban az alkalmazás feltételeit szigorúan és rendszeresen ellenőrzik, és különböző szakképzett munkatársakra van szükség, mint a feldolgozóiparban is. A vendégmunkások pedig, amennyiben vállalják ennek az életformának a kényelmetlenségét, a nagyobb béreket kínáló európai régiókban keresnek alkalmazást – hiszen, mint a bevezetőben kimutattuk, a gyulai átlagbérek esetenként a magyarországi átlagot sem érik el.

HATÁRON ÁTÍVELŐ KAPCSOLATOK

A Gyulai Munkaügyi Kirendeltség részt vesz az EURES⁸ hálózatban, amelynek célja, hogy hosszú távon létrehozzanak egy határ menti munkaügyi társulást a meglévő együttműködések harmonizálásával és kibővítésével elősegítve a határon átnyúló munkavállalást elsősorban az információnyújtás eszközeivel (kiadványok, fórumok, konferenciák, informatikai rendszerek összehangolása). A program keretében készült felmérés szerint a határ két oldalán hasonló munkakörökbe keresnek munkavállalókat, azonban a román oldalon alacsonyabb bérek mellett. Mint a munkaügyi kirendeltség vezetője megállapította, „az jellemző tehát, hogy a román munkavállalók a viszonylag magasabb magyarországi bérek miatt szívesen jönnek ide dolgozni

---

7 A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség honlapja alapján (http://www.nfu.hu/palyazati_eredmenyek, letöltve 2009. január 6.)

8 Az Európai Foglalkoztatási Szolgálat (EURES) együttműködési hálózatot azért hozták létre, hogy az Európai Gazdasági Térségen belül elősegítse a munkavállalók szabad áramlását. A hálózat partnerei közé tartoznak az országos foglalkoztatási szolgálatok, szakszervezetek és munkáltatói szervezeteket. A hálózatot az Európai Bizottság koordinálja. Magyar tagja az Állami Foglalkoztatási Szolgálat (ÁFSz). (További információk az EURES-ről és forrás: <http://www.europa.eu.int/eures/home.jsp?lang=hu>, letöltve 2008. december 17.)

és vállalják az ingázást, valamint az esetleges bennlakást”. A kutatás, amelyet 2007-2008-ban folytatott a munkaügyi központ, és amelyben a kirendeltség részt vett, egyaránt érintette az ipar és szolgáltatások területét.

A további adatok, azonban arra készítetnek, hogy fenntartásokkal fogadjuk azt a megállapítást, hogy szívesen jönnek román munkavállalók Magyarországra: A Gyulai kirendeltség 2008. január 1. és 2008. október 31-e közötti időszakban összesen 222 db alkalmi munkavállalói kiskönyvet adott ki román állampolgárságú ügyfelei részére. Ez, a kirendeltség dolgozóinak értékelése szerint igen magas szám, ám az alkalmi munkavállalói könyvekkel rendelkezők szezonális jellegű mezőgazdasági munkára érkeztek a térségbe, és nem ipari munkahelyeken helyezkedtek el. Az idegenforgalomban érdekelt és felkeresett vállalkozók szintén nem számoltak be arról, hogy megszámú romániai alkalmi munkást foglalkoztatnának.

ROMÁNIA, MINT PIAC ÉS TERJESZKEDÉSI CÉLTERÜLET

Az idegenforgalomban dolgozók törekszenek arra, hogy Romániában, különösen a Partiumban és Dél-Erdélyben erősítsék Gyulának, mint fürdővárosnak a megjelenését, és így növeljék a beutazók számát. Erre az is lehetőséget nyújt, hogy keleti szomszédunknál egyelőre nincs megfelelő színvonalú fürdő-komplexum, így itt lehet a legkönnyebben elérni ilyen jellegű szolgáltatásokat.

A helyi vállalkozások változatos módon építenek a határközelségére, a település határ menti elhelyezkedésére. A kereskedelmi egységek már nagyon régóta építenek a bevásárló turistákra, mivel Gyula hagyományosan szolgáltató központja volt a határ túlsó oldalán található számos településnek. A kereskedelmi egységekben itt sem jellemző a romániai munkavállalók megjelenése, a szomszéd ország lakói vásárlók, turisták, vagy átutazók a városban.

A romániai munkavállalók megjelenéséről nem számoltak be a felkeresett vállalkozások, s bár jelentős a román nyelvű turisták száma, és az idegenforgalomban érdekelték érzékelik a román nyelvtudás előnyeit, ezt „házon belül” megoldják, azaz magyar állampolgárságú, de románul beszélő pincéreket, eladókat alkalmaznak. Ennek megvan a belső erőforrása, mivel Gyula a hazai románság egyik központja.

A helyi vállalkozások számára Románia nyugati részei, a Partium és a Bánát, piacot jelentenek. Számos példát találhatunk erre, egyet kiemelnénk. A Körös-Maros Biofarm Kft. honlapján így ír határon átvéelő kapcsolatairól: „Most éppen Románia felé terjeszkedünk. Számításaink szerint ott is gazdaságos lehet a biotermelés. Az országhatár fő telephelyünkötől csupán 500 méterre húzódik. Romániai kapcsolataink egyébként nem új keletűek: területünkön saját oktatási központunk működik, ahol már 28 magyar mellett 28 „túloldali” gazdát is tanítottunk arra, hogyan kell megfelelni a bio követelményeknek.” (A Körös-Maros Biofarm Kft. honlapjáról)⁹

Az idézet alapján kutatásunk kapcsán három fontos következtetést vonhatunk le. Először is fontos megállapítás, hogy a termelés, gazdasági tevékenység (idegenforgalom, oktatás) jellegéből fakadóan nem szezonális munkaerőre, hanem viszonylag képzett, állandó munkatársakra volna igény. Az állattenyésztésben nincs csúcsidőszak, szezon, a gondozókra folyamatosan szükség van, a földművelési munkák nagy része pedig géppel történik.

⁹ http://www.biotej.hu/masodik_hu.php?menu=0&menupont=0, letöltve: 2009. január 7.

Továbbá megállapítható, hogy nem pusztán piacként veszi számításba a vállalkozás a szomszédos országot, hanem, mint a termelés helyszínét is.

Jelenleg a város vezetése az alábbi intézkedésekkel, programokkal kívánja kiaknázni a Gyula határvárosi mivoltában rejlő lehetőségeket (Gyula város stratégiája 2003¹⁰ alapján): (1) Határátelőkölőhely fejlesztése; a schengeni határ új feladatokat és felelősséget jelent „*az erősödő tranzitjelleg miatt romolhat a közbiztonság*” – áll a dokumentumban; (2) Gazdasági és kulturális együttműködés fejlesztése a testvérvárosi kapcsolatok révén; (3) A stratégia az idegenforgalom és az egészségügyi szolgáltatások terén is számol a határközelségben rejlő lehetőségekkel. A nemzetközi hírű gyógyintézmény a közelmúltban tárgyalásokat kezdett a szomszédos megyeszékhely kórházával az eszközigényes kezelések Gyulai Pándy Kálmán Kórházban történő elvégzéséről.

A városnak testvérvárosi kapcsolata van Araddal, Kovásznával, Csíkszeredával és Nagybányával – ez utóbbival 2008 óta. Ezek a kapcsolatok alapvetően a kulturális cserét, személyes kapcsolatok elmélyítését szolgálják. Tehát Gyula kiterjedt kulturális kapcsolatokat ápol külföldi szervezetekkel, településekkel, így erdélyiekkel is. Ezt a görög-keleti egyház is serkenti, amely a magyarországi román görögkeleti egyház központjaként közvetlen kapcsolatot tart a bukaresti patriarchátussal. A városban a román kisebbség nem csak nevében, hanem valóságosan is jelen van, s ennek megőrzésére a helyi oktatási intézmények törekvése mellett, az élénkülő gazdasági kapcsolatok is biztosítékot jelenthetnek. Gyula a kulturális kapcsolatok mellett a szolgáltatások erősítésével kíván megjelenni és együttműködést kialakítani a szomszédos megyével. A szórványos gazdasági kapcsolatok intézményi szintű összehangolása azonban csak a hosszú távú célok között szerepel.

Az esettanulmány alapján a települési kapcsolatokat a bevezetőben ismertetett négy típus közül többbe is be lehet sorolni. A város lakói kiterjedt rokoni, baráti informális kapcsolathálóval rendelkeznek. Ennek oka, hogy a határmódosítás előtt házassági kapcsolatok születtek a megyeszékhely és a megye települései között, de az áttelepülők is megtartották a rokoni kapcsolataikat, akik – mivel Gyula jelentős középváros –, gyakran Erdély egész távoli részéből is érkeztek ide. A városban tehát a rokoni, kulturális és gazdasági kapcsolatok dinamikus alakulását láthatjuk. Gyulán nem csupán spontán gazdasági kapcsolatok alakulnak, a városvezetés erre való törekvése érzékelhető, ám ez az együttműködés még nem vált határokon átívelő, klaszterba szerveződő gazdasági kapcsolattá.

LÉTAVÉRTES, ALVÓVÁROS A HATÁRON TÚL¹¹

Létavértes lakó funkciót betöltő településként határozta meg önmagát. Igen élénkek és kiterjedtek a határ menti kulturális kapcsolatok. Ezt a református és görög-katolikus egyház is serkenti, amely több erdélyi egyházközséggel is testvérkapcsolatban van. A Romániából érkező bevásárló turizmus igen élénk. Amennyiben javul a város közúti elérhetősége, a város vonzóbbá válhat, mint lakótelepülés, de bizonyos ipari beruházók számára is, amelyek egyelőre nem látnak

---

10 Gyula Város Stratégiája 2003, (http://www.gyula.hu/file_letoltes.php?file=2906, letöltve: 2008. december 17.)

11 Létavértesen a helyi fejlesztési tervet, a helyi költségvetést, a város rendezési tervét elemeztük részletesen a kistérség Fejlesztési Terve, a Foglalkoztatási Paktum dokumentumai és a helyi sajtó mellett (Létavértesi Hírek). Emellett terepbejárást végeztünk, valamint készítettünk kilenc félig strukturált interjút, és két csoportos interjút is, az ezekből származó információkat szintén felhasználtuk az esettanulmány készítése során. Emellett a fellelhető ÁFSZ és KSH adatokat is feldolgoztuk.

komoly lehetőséget a településben. A tervezett infrastrukturális fejlesztések hatására esetleg betelepülőket vegyes, mégis alapvetően pozitív érzelmekkel várják a helybeliek. Létavértes számára a legfőbb fejlődési, kitörési pont az agglomerálódás, amely a település határ menti jellegére is épít.

Létavértes Hajdú-Bihar megye keleti határszélén helyezkedik el Debrecen és Nagyvárad között fele távolságban. 2004 nyara óta határátkelőhely. Létavértes két településrészből áll, amelyek 1970-ig önálló falvak voltak: Nagyléta és Vértes. A legnépesebb Nagyléta (avagy, ahogy most nevezik magukat a helybeliek: Léta), a lakosság szám 4500 fő, a középső Vértes, e település lakosság száma 2800 fő körül van, a legkisebb pedig Újléta. A három települést 1970-ben egyesítették. A településrészek mára szinte teljesen összeérnek, össze is épültek, a kettő között ipari terület fekszik, de a két egykori település elkülönülő karakterrel rendelkezik: Léta városiasabb, emeletes házakkal, a közigazgatás épületeivel, míg Vértesen a faluközpontban szépen felújított földszintes porták sorakoznak az árnyas utcákban.

Nagyléta annak idején mezővárosi ranggal rendelkezett. Létavértes lakosainak száma 2007-es adatok szerint 7309 fő.

A két városrészt a folyó választja el, s interjúink tanúsága szerint a helybeliek számon tartják, hogy melyik rész fejlődik gyorsabban, hol valósul meg egy-egy beruházás. Az összevonást követően a vértesi részen megszűnt a művelődési ház, és az önálló igazgatási funkciók is. Az akkori összevonás hatásai ma is élő emlék a helyiek számára. Emellett megmaradt az iskola mindkét településrészen, és a jelenlegi városvezetés gondot fordít arra, hogy a két településrész egyenlő mértékben fejlődjön.

Létavértesen a 2001-es népszámlálás során 347 fő vallotta magát romának, míg románnak 3-7 fő, attól függően, hogy miként tették fel a vonatkozó kérdést.

Létavértes agrár-ipari hagyományokkal rendelkezik. A városban működő legjelentősebb vállalkozások tükrözik a település ilyen jellegű hagyományait. Az önkormányzati intézmények, közszolgáltatók, a földhivatal, a posta, a bankfiókok, a rendőrőrs és a határrendészeti kirendeltség mellett tíz jelentősebb vállalkozás működik a településen. Ezek közül egy élelmiszer-kereskedelemmel foglalkozik, egy építő- és tüzelőanyag kereskedelemmel, három mezőgazdasági termeléssel, illetve termény felvásárlással, továbbá található a városban három élelmiszeripari cég (konzerv és húsipari profillal), valamint két műanyagiparban működő vállalkozás. A hazai élelmiszer-kereskedelmi láncok némelyike szintén rendelkezik létavértesi telephellyel. Ezek a vállalkozások változatos módon építenek a határközelségére, a település határ menti elhelyezkedésére. Ezek mellett több tucat kisebb, családi vállalkozás működik klasszikus szolgáltatásokat kínálva: fodrászatok, autójavítók, háztartási gépjavítók.

Jelenleg a város legfontosabb fizikai erőforrása a határban fekvő szabad földterület, amely építési ingatlanként értékesíthető, valamint a kétórányi járáson belül található nagyvárosok a határon innen és túl.

A településen 1970-ben a lakónépesség 8758 fő volt. 1990-re a lakónépesség 6729 főre fogyatkozott, azonban ebben a dekádban megfordulni látszik a korábbi trend, a lakónépesség 2001-re elérte a 7049 főt, ami azóta a természetes szaporodásnak köszönhetően tovább emelkedett, (bár a 38 fős növekmény, valójában stagnálásnak tekinthető), miközben a 278 fős pozitív vándorlási mérleg valószínűleg igazi trendfordulónak tekinthető. Kérdés, hogy ebben a rendszerváltozással jelentősen átalakuló határ menti kapcsolatoknak mekkora szerepe volt. A 2004-es határnyitás hatása semmiképpen nem látható a fenti adatokban, így ezzel a trendfordulót nem lehet magya-

rázni. Szintén érdekes, hogy a város vezetői, illetve a vezető értelmiségiek aggodalommal tekintenek a népesedési viszonyok alakulására. Ennek oka: az iskolai osztálylétszámok csökkennek, a keresztelők száma szintén stagnál, vagy csökken. Így beszél erről az egyik református lelkész: *„Ha ezeket nem fogjuk meg, akkor ennek a kisvárosnak nagyon meg vannak számlálva a napjai. Csak a magam példáját nézem: tavaly még mínusz kettő volt a keresztelés–temetés aránya, ma már mínusz 28, két éve még többet keresztem, mint temettem.”* Ezeknek a folyamatoknak kívánnak elébe menni a lakóingatlanok kialakításával és a szolgáltató funkció erősítésével.

FEJLESZTÉSI STRATÉGIA: AGGLOMERÁCIÓS FUNKCIÓ A HATÁR KÉT OLDALÁN

2002 és 2005 között a városból negyvennégy sikeres pályázatot nyújtottak be; kilencet EU forrásokra, a maradékot pedig hazai forrásokból való részesedésre. Az önkormányzat tizenegy sikeres pályázatot nyújtott be mind hazai, mind EU forrásokra. Az önkormányzati beruházások mellett különösen aktív pályázónak tekinthetjük a mezőgazdasági vállalkozókat, akik tíz pályázatot adtak be és nyertek meg. Ezek között a szokásos erdőtelepítési, terménytároló-építési, gépbeszerzési projektek a jellemzők. A 2007 óta futó Új Magyarország Fejlesztési Terv pályázati lehetőségeiből 2008 végéig hat nyertes pályázatot tudott felmutatni a város, valamint egyet-egyet két, a városban működő vállalkozás. A város az oktatási intézmények és a települési infrastruktúra fejlesztését fogja elvégezni a pályázati pénzek felhasználásával. A tervek megvalósítása segíti Létavértest, hogy betölthesse az önmaga számára megfogalmazott új települési szerepkört: hogy mind debreceni, mind nagyváradai lakosok számára színvonalas agglomerációs településsé váljon.

Létavértesen két meghatározó csoport aktivitásának köszönhető a sikeres fejlesztési tevékenység. Az egyik a polgármesteri hivatal apparátusa, élén a polgármesterrel, a másik pedig a vértesi református lelkész és az őt segítő csapat. Nincs lényeges különbség a két csoport között, hiszen a közös célok – a városban élők életkörülményeinek javítása, illetve a település vonzóvá tétele –, miatt kiemelkedő együttműködés tapasztalható az önkormányzat és a civil szféra között, és jól érzékelhető a törekvés arra, hogy kiterjesszék az együttműködést a vállalkozói szektorra is. Erről az egyik szereplő így nyilatkozik: *„a polgármester úrnak jó tanácsai vannak, meg hogyha neki kell valami, akkor is segítjük egymást, meg az iskola igazgató szintén, igazán mondhatom, hogy egy húzóerő. (...) Tehát vannak emberek, akikkel ezt tudjuk hordozni.”*

A város polgármestere komoly közigazgatási tapasztalatokkal rendelkezik, így a saját és a képviselőtestület különböző tagjainak ötleteit szakszerűen tudja kidolgozni, azokhoz megfelelő pénzügyi tervek születnek a Kistérségi Irodával együttműködésben. Magukat a pályázatokat –amennyiben azok elkészítése komolyabb személyzetet igényel –, nem az önkormányzat dolgozó, hanem pályázatírással foglalkozó vállalkozások készítik.

A fejlesztések másik csomópontja a Vértesi Református Egyházközség, amelynek lelkésze mintegy huszonöt éve költözött Magyarországra Kalotaszeg vidékéről. A lelkésznek, és a körülötte kialakult aktív csapatnak (jobbára a presbitériumnak, valamint a vértesi településrészen lakó gyülekezeti tagoknak) köszönhetően az elmúlt esztendőben jelentős fejlesztések zajlottak ebben a városrészben is. Ezek egyike szorosan kötődik a lelkészhez, mivel a családi népművészeti gyűjtemény egész Létavértes idegenforgalmi vonzerejévé válhat. A lelkész nagy tapasztalatokkal rendelkezik a pályázatírás területén is. Az ötletgazda egyértelműen a tiszteletes, akinek megbíz-

ható munkatársai segítenek abban, hogy színvonalas pályázati anyagok szülessenek. Sikeréről a nyertes pályázatok sora tanúskodik.

Jelenleg két komoly fejlesztésen dolgoznak: egy állandó, megfelelő színvonalú kiállítóhely kialakításán, amelyben szállás lehetőség is lesz. (A kiállítóhely célja, „*hogy lássuk végre, hogy akkor hogyan éltek azok az emberek – hogy próbáljunk közeledni egymáshoz kicsit, hogy mit csináltak az őseink.*”). A másik nagy álmuk, hogy a harminc éve nem működő temető helyén lakópark épüljön. „*Mert látjuk, hogy a város nem tudja megőrizni a tanult embereket, mert iszonyatos, hogy ez a kis egyház 30 embert foglalkoztat – ez nem feladatunk, de ha más nem vállalja ezt fel, akkor ez a 30 család elvándorol. Szeretnénk megcélozni az embereket, betelepíteni az embereket, akár erdélyi magyarokat, forogjon az eszünk, hogy valami pezsgés valami élet legyen itt. Mert ez jó a városnak is, mert akkor nem lesz gond, hogy ha két gyerekkel kevesebb van, nincs osztály. Aki itt él az itt adózik, azután a város kapja a fejkvótát.*”

A temető helyén kialakítandó építési telkek kialakítása közös projekt az önkormányzattal és a görög-katolikus gyülekezettel. A terv kapcsán is teljes az összhang az önkormányzat és a református, görög-katolikus egyházak között, a kivitelezési terveket közösen alakították ki. A város hosszú távú víziója, hogy javítsa a szolgáltatások színvonalát, ezért növelje az iskolai színvonalat, kereskedelmi egységeket vonzzon a városba, javítsa az egészségügyi ellátásokat és a közlekedési infrastruktúrát. Ily módon növelhetők a település, és az önkormányzati intézmények bevételei. A város elszántságát mutatja, hogy több pályázatot is adott be a település külső területeinek csatornázására, illetve a településközpont fejlesztésére, valamint hogy a településszerkezeti terv is megfelelően tartalmazza a készülő lakópark, tervezett szolgáltató egységek tervét. Intenzíven zajlik tehát a szolgáltató vidéki város kialakítása Létavértesen, amint ez a Létavértesi Településszerkezeti Tervben is olvasható: „*Létavértes jövője szempontjából nagyon fontos célkitűzés, hogy népességét képes legyen megtartani. A lassú növekedési folyamatot felgyorsítani, de legalábbis stabilizálni szükséges. Olyan beavatkozások megtervezése, végrehajtása szükséges, mely a népesség helyben maradását ösztönzi, és a városi életet a mainál vonzóbbá teszi. Cél, hogy Létavértes lakónépessége 2020 körül stabilizálódjon mintegy 7800-8000 fő körül. Évente átlagosan 20 db új lakás építésére kell lehetőséget biztosítani. 30 év távlatában 400-500 új lakótelek iránti igény kielégítésére kell lehetőséget biztosítani. A város számára alapvető fontosságú, hogy a gazdasági ipari vállalkozások számára vonzó lehetőségeket teremtsen. Megfelelő infrastruktúrával ellátott ipari kereskedelmi-szolgáltató területek, ipari park kijelölése vált szükségessé.*”

Az esetleges bevándorlók számára a megfelelő infrastruktúra jelent vonzerőt, és, ahogy egyik interjú alanyunk fogalmaz: „*Ma az motiválja az erdélyieket, hogy ma Erdélyben sokkal drágább a lakás, mint Magyarországon.*” Ezek szerint a város népességnövekedésében komoly szerepet játszhat, hogy az eddigi határ menti, utolsó magyar település jelleg helyébe egy, a két ország közötti összekötő, közvetítő funkciót láthat el. Immár nem csupán „fejletlen” kelet-magyarországi településként, hanem fejlettebb nyugati szomszédként is megjelenhet bizonyos csoportok előtt. Ezt a jelleget kívánják erősíteni a megfogalmazott fejlesztéspolitikai célokat valóra váltva.

KÖVETKEZTETÉSEK

Elemzésünk alapján három elkülönülő települési stratégia bontakozik ki: határon átívelő gazdaságfejlesztési stratégia, idegenforgalomra, gyógyturizmusra épülő stratégia, és egy ingatlanfejlesztések révén végrehajtott településfejlesztési stratégia. Makó a határon átívelő kapcsolatok alakításában a gazdaságfejlesztésre helyezi a hangsúlyt, melynek lényege, hogy a határ közelségéből adódóan a meglévő informális kapcsolatokra építve jönnek létre a város kulturális kapcsolatai, és ezek a döntően informális kapcsolatok teremtenek alapot a spontán gazdasági kapcsolatoknak is. Makó a határ menti pozícióját nagymértékben próbálja hasznosítani, amit a kapcsolatok kiépülésének, az együttműködéseknek a magas foka is jelez. Gyula esetében a határon átívelő kapcsolatok alapját a helyi idegenforgalom és gyógyturizmus jelenti, amelynek egyik legfőbb célcsoportjaként – stratégiai jelentőséggel is – megjelennek a határ túloldalán élők. Létavértes fejlesztési stratégiájában pedig a város határmentségére is építve jelenik meg az agglomerációs funkció, melynek alapját a helyi ingatlanfejlesztésben látják.

Az esettanulmányok szerint megváltozott a romániai állampolgárok magyarországi munkavállalásának jellege. Az adatelemzés alapján látszik, hogy jelenleg „*a romániai munkavállalók foglalkoztatásának legfőbb – szinte kizárólagos – motivációja a magyarországi (...) munkaerő piacacon tapasztalható munkaerőhiány*” (Németh és tsai, 2009: 624), ebből is következik, hogy az alacsony képzettségű munkaerő jelenik meg a statisztikákban. A kilencvenes éveket megelőzően azonban számos értelmiségi foglalkozás képviselője jelent meg és vállalt munkát Magyarországon. Az esettanulmányaink alapján látható, hogy Magyarország jelentősége a Romániából érkezők számára, mint célpont megváltozott: míg a hetvenes-nyolcvanas években kivándorlási célpont volt, addig mára csupán munkavállalási célsország lett (amint ezt a különböző elemzések alátámasztják (Németh és tsai, 2009, Pulay, 2005). Ugyanakkor az esetek alapján feltételezhető, hogy Románia uniós csatlakozását követően elvesztette munkavállalási célsország jellegét Magyarország, és a romániai magyarok immár hasonlóan a többségi nemzethez a nyugat-európai államokat tekintik munkavállalási célsországnak.

A határ menti városok települési kapcsolatait négy típusba soroltuk: (1) informális kapcsolatok; (2) testvérvárosi kapcsolatok; (3) spontán gazdasági kapcsolatok, és (4) határon átívelő, kiépült gazdasági klaszterek.

Mind a három vizsgált városban jellemzőek és fontosak az *informális kapcsolatok* a városlakók és a szomszédos települések lakói között, ezek régóta meglévő rokoni, baráti kapcsolatok, de nem ritkán alakulnak újak is, ahogy a települések közötti informális kapcsolattartás lehetővé válik és megélnékül. Egy-egy határátkelő megnyitása ebben különös jelentőséggel bírhat, mivel segíti a rokoni, baráti találkozásokat, a szomszéd települések rendezvényein való részvételt. Szintén jellemző, hogy mindegyik vizsgált város rendelkezik romániai, jellemzően erdélyi *testvérvárosi kapcsolattal*, ebben főszerepet a települési önkormányzatok játszanak. A kulturális csere különösen Létavértes és Székelyhid között jelentős, a kapcsolatok kulturális együttműködésekre terjednek ki. A felsoroltakon túl, a különböző gazdasági kapcsolatok lényegesen ritkábbak. Míg *spontán gazdasági kapcsolatot* szinte minden településen találhatunk, *határokon átívelő, klaszterba szerveződő gazdasági* kapcsolatokra nem találtunk példát. Esettanulmányainkat áttekintve látható, hogy a határ menti települési kapcsolatok típusai kiegészítik egymást. Ugyanakkor az is látható, hogy a leírt munkaerő-piaci folyamatok illeszkednek egyéb társadalmi, gazdasági,

kulturális folyamatokhoz; ezek azt mutatják, hogy a határ menti települések kapcsolatai nem alkotnak annyira erős szövetet, hogy határrégióknak lehessen tekinteni a vizsgált térséget.

Bár a szabályozó mechanizmusok megváltoztak az elmúlt évtizedekben, az átjárás a határon az elmúlt két évtizedben folyamatosan egyszerűbbé vált; az európai uniós csatlakozással pedig a munkavállalási szabályok is egyszerűsödtek, a határellenőrzés különböző módjai révén a határ sajátos státusza továbbra is megmarad. Az esettanulmányok alapján úgy tűnik, hogy a vizsgált régióban a határ jelenléte egyre kevésbé befolyásolja a helyben élők és az átutazók életét, ugyanakkor a határ sajátos jellege megmaradt mivel az ember *„a tér folytonosságából és végtelenségéből egy szakaszt elkülönített, és azt egy bizonyos értelem szerinti különleges egységgé alakította”* (Simmel, 2007: 32). Hiába válik egyre kevésbé hangsúlyossá a határ ajtó jellege, valódi hídszerepet egyik vizsgált város sem tölt be a két ország között. Amikor a határon kapcsolatok formálódnak városok és a lakóik között (akár informális, akár testvérvárosi, vagy valamilyen gazdasági kapcsolat), akkor ezek a kapcsolatok hidat képeznek a határ két oldala között, de a határ elválasztó, elzáró jellege megmarad.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BEKE Pál

2008, Lépésjavaslatok Makó közösségfejlesztésére In: *Makó Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája 2007-2013*, Készítette: Terra Stúdió Kft. 2008. április 13.

BÖRÖCZ József

2002, A határ: társadalmi tény. *Replika* 47–48 (2002. június) p. 133–142.

Feischmidt Margit 2002: A határ és a román stigma. *Replika* 47–48 (2002. június) p. 43–58.

FOX, Jon

2005, Vándorló nemzet(i) – identitások. Erdélyi vendégmunkások Magyarországon; In: Feischmidt Margit (szerk.) 2005: *Erdély-(de)konstrukciók*. Tanulmányok. Budapest – Pécs: Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, p. 103-122.

NÉMETH Nándor – CSITE András – JAKOBI Ákos

2009, Román állampolgárságú munkavállalók Magyarországon *Területi Statisztika* 2009/6 p. 615-628.

NÉMETH Nándor (szerk.)

2009, *Összefoglaló jelentés a román állampolgárságú munkavállalók magyarországi jelenlétének vizsgálatáról* (http://econ.core.hu/kutatas/labour_proj.html letöltve: 2012-08-08)

PULAY Gergely

2005, A vendégmunka mint életforma – széki építőmunkások In: Feischmidt Margit (szerk.)

2005: *Erdély-(de)konstrukciók. Tanulmányok*. Budapest – Pécs: Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, p. 143 – 161.

SIMMEL, Georg

2007, Híd és ajtó. *A hid* (2007. február) p. 30-36 <http://epa.oszk.hu/01000/01014/00034/pdf030.pdf>

AZ ESETTANULMÁNYOKHOZ FELHASZNÁLT FORRÁSOK

GYULA:

A Magyar Köztársaság Kormányának J/1397. számú beszámolója a Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről, (1999. június) (http://www.mtaki.hu/docs/cd2/Magyarorszag/j1999_1397/j1999_1397a3_08.htm, letöltve: 2009. január 5.).

A magyarországi németek kitelepítése és az 1941. évi népszámlálás (www.nepszamlalas.hu/hun/egyeb/nemet)

Békés megye foglalkoztatási válság kezelésének megalapozásához II., Helyzetelemzés, Hatástanulmány, készítette a 3K CONSENS IRODA, Budapest, 2005 január. (<http://www.3kconsens.hu/files/Bekes%20megye%20pelda.pdf?PHPSESSID=c778452ae6dac900c321e61767f72f87>, letöltve: 2009. január 5.)

Békés megye integrált esélyteremtési terve 2007-2013; Békéscsaba, 2007, készítette: a Békés Megyei Területfejlesztési Tanács

Gyulai kistérség, Kistérségi helyzetkép. 2006. készítette a VÁTI Kht. www.vati.hu/static/kisterinfo/

Gyulai Kistérség; Összefoglaló a beérkezett és támogatott ÚMFT (2007-2013) pályázatokról, készítette az NFÜ Informatikai és tájékoztatási főosztálya 2008. 09. 30-án, Budapest (letöltve 2009. január 6).

Gyula Város Stratégiája 2003, (http://www.gyula.hu/file_letoltes.php?file=2906, letöltve: 2008. december 17.)

Gyula Város településszerkezeti és szabályozási terve, módosítás, Terület-felhasználási műleírás – jóváhagyott anyag. Készült a Gyulai Polgármesteri Hivatal Főépítési Irodájának közreműködésével a Schömer Műterem Településrendezési és Építészeti Kft. műtermében 2008. szeptember (http://gvopappser.gyulakozkincs.hu/portal/page?_pageid=179,28533&_dad=portal&_schema=PORTAL, letöltve: 2009. január 7.)

Közvélemény kutatás Gyula város őszi idegenforgalmáról, a bel- és külföldi turisták véleménye, javaslata; készült 2008 évben a Gyulai turisztikai Hivatal megrendelésére (www.gyula.hu)

Magyarország a XX. században, II. kötet. Az ortodox keleti keresztény (görögkeleti) egyházak (1945-1989), (Forrás: <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/266.html>, letöltve: 2009. január 5.)

Rendeletek:

9002/1998 (S. K. 1.) KSH elnöki közlemény

244/2003 (XII.18.) Kormányrendelet. A kistérségek megállapításáról, lehatárolásáról és megváltoztatásának rendjéről

2007. évi CVII. Törvény a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról szóló 2004. évi CVII. törvény módosításáról

240/2006 (XI.30.) Korm. rendelet a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékéről

Honlapok:

Az ÁFSZ honlapja: <http://www.afsz.hu>

Az EURES honlapja: <http://www.europa.eu.int/eures/home.jsp?lang=hu>

Gyula város honlapja: www.gyula.hu

A Gyulai Húskombinát honlapja: <http://www.gyulahus.hu>

A Körös-Maros Biofarm kft. honlapja: <http://www.biotej.hu>

A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség honlapja: www.nfu.hu

A Nicolaie Balcescu Gimnázium honlapja: <http://www.balcescu.sulinet.hu/>

A Tessedik Sámuel Főiskola Egészségügyi Intézetének honlapja: <http://eukar.gyula.kf.hu/>

A Tessedik Sámuel Főiskola honlapja: <http://www.tsf.hu>

LÉTAVÉRTES:

Létavértesi Hírek

A Létavértesi kistérség, Kistérségi helyzetkép. 2006. készítette a VÁTI Kht. www.vati.hu/static/kisterinfo/;

http://www.vati.hu/static/kisterinfo/3908_derecske-letavertesi.pdf

Létavértesi Város 2008 évi költségvetése.

(<http://www.letavertes.hu/main.php?f=kiir&oid=22&mid=3>).

Hajdú-Bihar megye területfejlesztési koncepciója és stratégiai programja, készült 2006-ban a Hajdú-Bihar megyei Fejlesztési Ügynökség Kht. megbízásából, készítette a MEGAKOM Stratégiai Tanácsadó Iroda. (<http://www.hbmfukht.hu/index.php?menu=letoltesek>, 2009. január 7.)

Havi KSH kistérség szintű adatok a Derecske-Létavértesi kistérségben, (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

A munkaerőpiaci helyzet alakulása az Állami Foglalkoztatási Szolgálat fontosabb adatai alapján, 2008. augusztus készítette az Állami Foglalkoztatási Szolgálat (Forrás: http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_afsz_havi_reszletes_adatok_2008, letöltve: 2009. január 8.)

Honlapok:

Az ÁFSZ honlapja: <http://www.afsz.hu>

Az EURES honlapja: <http://www.europa.eu.int/eures/home.jsp?lang=hu>

Létavértes város honlapja: www.letavertes.hu

A Derecske-Létavértesi kistérség honlapja: <http://www.derecske-letavertes.hu>

A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség honlapja: www.nfu.hu

Wikipédia (<http://hu.wikipedia.org>) – Bihar vármegye

www.elvira.hu

maps.google.com

MAKÓ:

Makói Hírek 2000-2008-as évfolyamai

Honlapok:

www.marosterseg.hu

mako.lap.hu

www.mako.hu

www.nepszamlalas.hu

www.afsz.hu